

/...

En strejg i regningen har det selveste været skandalen i 2008 omkring kloster Votepedi, hvor flere munke blev anklaget for at have solgt ubrugelig jord til den græske regering med en overskrevet falsk værdi på over hundrede millioner euro. Sagen der er gået til den græske højesteret, har rejst øget debat om misbruget af Athos særstilling.

KVINDEFORBUDE

Athos omtales også som Jomfru Marias have. Ifølge Athanasios accepterede Jomfru Maria en invitation om at besøge sin bror Lazarus og Martha, der var biskop ved kirken på Cypern. Under rejsen kom skibet ud af kurs og da det endelig på grund af stormvejv nåede i land, befandt Maria og følget sig på den østlige kyst ved Athos nær der hvor klostret Iviron ligger i dag. Dengang lå der et hedenske tempel der. Hun gik i land og alle afgudeene brød ud i tårer og hidkaldte folk omkring sig for at made den hellige Maria. De opgav deres hedenske praksis og konverterede til kristendommen. Jomfru var henrykt og faldt på kne. Hun bønfaldt sin søn om at skænke hende dette land som hun uknælede for som sit personlige domæne. Hendes bønnen blev hørt og for hun forlod stedet, erklærede hun bjerget for hendes og velsignede Athos og alle dets indbyggere.

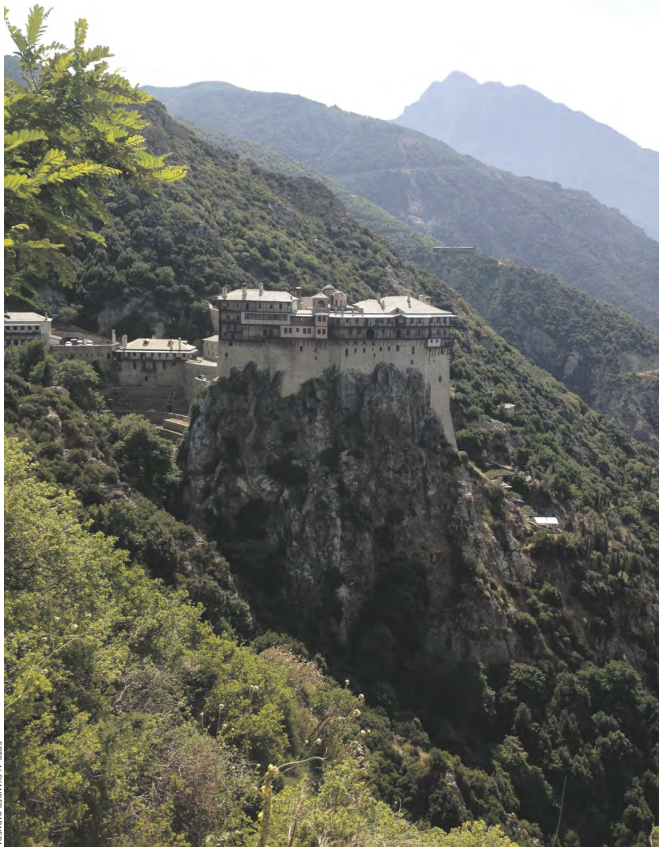

FOTO: ALEXANDER COHEN

Jomfru Maria indtager derfor overallt en særstilling på bjerget. Dyrkelsen af hendes ånd gør at hun er den eneste kvinde der får lov at komme. Altså ingen hunk, heller ikke når det gælder dyr, på nær katte og hanfugle! Man kan så spøge om hvordan denne dyrkelse af jomfruen hænger sammen med munkesamfundets bandlystning af kvinder på halvøen. Græske EU-parlamentarikerne har i flere omgange kritiseret eksklusionen af kvinder og fraværet af nonnekloster, og arbejder for oprettelsen af en nonnekultur på Athos. Så sent som i 2003 krævede EU at denne bandlystning skulle opheves. Munkenes eget svar virker heller ikke overbevisende. Dem vi talte med, fremhæver Athos som et sted uden distraktion, og desuden findes der jo nonnekloster andre steder!

ET LIV I LYS

Fra havnen Daphne vandrer vi langs den sydlige bjergkam. Ligesom de fleste andre klostre på Athos hviler Grigoriou på kanten af en klippe med udsyn over havet. På de omkringliggende terrasser har man udnedt hver en kvadratmeter til køkkenhave, vindyrkning og drivhuse. Vi indolgeres i et værelse med hovedsigt og et ikon af den berømte russiske ikonmaler Andrej Rublev tronet over min seng.

Senere taler vi med en yngre græsk munk ved navn George, der gik i kloster som 23-årig og som nu i en alder af

33 fortæller vidt og bredt om livet som munk. George studerede management i Thessaloniki, men der manglede noget. Rodløshed og meningsløshed, fortæller han, har kun på overfladen noget at gøre med personlige kriser eller barndomstraumer. Den objektive grund er manglen på tro. Og på Athos kan man leve sin tro mere gennemført end andre steder.

Hans store lunger arbejder som stempler, hans kæbe er som en skinke.

Den tyske forfatter Ernst Kästner omtaler Athos og den staidige bon som «et stort timeslag».¹ Hver en sten ånder af bon. Når munke står op er det også jorden der vågner, alt indgår i en rituel opmærksomhed, begyndende med gudstjeneste og sang, fælles spinning, hvile og læsning, daglige sylter, pasning af køkkenhave, rengøring, tøjsvak, reparation, ikonomaler, alt sammen til lyden af stilhed, bønnen.

Troen bliver et spørgsmål om erfaring, en praktisk omsorg for det indre liv. Det som i protestantismen opfattes som sværmet og mystik og som sandelig også kan være det, fungerer her som kanal for

troens og opmærksomhedens fordybelse. Troen som erfaring gør alle livets aktiviteter på Athos til en bon. Med Simeon den nye teolog (999–1022) formuleres den byzantinske treighed som et liv i lys. For at blive lys stiger ånden ned fra Faderen gennem sønnen. Guds rige er derfor defineret gennem metamorfoser af germinal, floral og erotisk karakter. Altså, sanselighed. Ortoдокси er en kultivering af lysets enhed gennem forskelle og modsætninger (Faderen, Sønnen og Helligånden).

UNDERKASTELSE, IKKE BEBESTRING

Den franske filosof Julia Kristeva fremhæver netop «den byzantinske imaginations distighed».² Gennem ikonkunsten udformer skulpturen et ord der giver en særlig næring og som ved fremjelses igen og igen ændrer på hjernen. Han taler flere gange om gentagelsen som en kraft der modulerer hjernen, hvad man ser, hører og tænker. Også bibelteksterne taler han om som ord med billedlig kraft. Billedet bliver denne kraft en del af selv. Den enkelte får del i Guds lys, som er formålet.

I den ortodokse tro er bønnen forbundet med hesykhasmen, en bønnetradition med oprindelse på Athos, afledt af det græske ord hesykhia som betyder fred, ro. Helt konkret, at leve i stilhed, samtale i stilhed, tænke i stilhed. Som teologisk fundament er hesykhasmen en psykosomatisk praksis, en åndelig erfaring, og den højeste form for kristen mystik. Det er ikke en lære, men en kontinuerlig koncentration og arbejde i årvægenhed og bøn. Formålet er bekæmpelse af distraktion og lidskaber frem mod øget selvindsigt og kærlighed fremfor retfærdighed og materielle goder. Hesykhasmen skal ses i sammenhæng med Filokalía, en samling af forskellige kirkefædres betninger om bønnens kontekstuelle liv. Filokalía er en form for vejledning i bønnens opmærksomhed – opmærksomhed forstået som underkastelse, ikke bebestring.³ Lytten og gentagelse frigør en energi der binder én til noget andet. At falde op, som Simone Weil beskriver det i *Tyndede*.

NÅDENS NATTESIDE
Lørdag aften mødes munkene for at spise sammen og deltage i søndagsudtjenesten som vil være hele natten. En lang menesende oplæsning i et kirkerum der mere minder om en dunkelt oplyst hule. Det er som om munkene smelter sammen med den mørke bagvæg. Bag ikonostasen, den store billedvæg i ortodokse kirker, runger sangen og koret lys skinner på sidemandens øjne. Den mørke sang er knyttet næve og står og vipper som i en dansende bokserstilling. Hans store lunger arbejder som stempler, hans kæbe er som en skinke, hans øjne er som de rene granater i de sorte huler. Det ville ikke overraske mig hvis han for sin tid som munk har været frontsanger i et metalband – ikke mindst på grund af det kraftige lederbælte der deler kroppen på midten, og skægget. En efter én bevæger de sig rundt i en ring, sangen stiger og stiger. Det hele minder om en form for trance, og lyden af ropeskeklugens klinken giver også klare associationer til en shamanistisk messe. Den lange nat er begyndt, nådens natteside der blænder, den fase hvor troen skal blive til et lys i mennesket.

Jeg ved i det øjeblik, at der ikke mere er nogen spørgsmål der vil blive stillet. Alting er vækst rent i stormen af ansigter fra de gyldne døre, af skæggen, sakristanen, abbeden, tøven, de fordømte, altså os, de fulde, dem som drikker af himlen på rekordtid. Lyset siver ud mellem

gårdspladens høje gavle. Jeg er i mørket her, i en metalskal, betragter munkene der blænder liger over jorden ad disse endeløse veje med hende, jomfruen som engang strandede her og er grundent til at munke og holder den ud. Hun som er bilde på denne tidløshedsens verdens. Og munkene som har opført en dans, evighedsdans, for hende, jomfruen. Jeg holder pause.

Efter at have ligget og blundet et par timer bevæger jeg mig atter ud i gården, hvor munkene sidder rundt om som sorte silhuetter og nikker mod hovedene. Andre af de besøgende sidder og græder, måske befruet. En af munkene hvisker som om han troster den besøgende. Jeg sætter mig på bænken overfor og venter. Solen står op. En efter én kommer de ud fra den mørke hule. Det er tydeligt at alle befinder sig i en særlig tilstand. Tilstanden og forvandleringen som de har ventet på i en uge. Det som skal gentages, sangen, bønnen, det, som arbejder af kroppen og som vil gøre det resten af ugen, indtil næste messe. Den ene medfølelse og videreleven, en fælles lidelse, et fællesskab, en kollektiv ekstase. Jeg befinder det først hvad Athos handler om. Jeg ser ud over bjerghvængen hvis udsende leger lidt med sin materie, morgensens trætte luft slører dens konturer i en dueblås, så den synes at hvile let i sit massiv.

alt sammen objekter i vand, personlige øjeblikke hvis aftektionsværdi må vige for den naturlige nedbrydning, samtlige genstande på vej til at blive opløst i mindre far væje på omhændens kraft, det, som forvandler. Marias skønhed forvandler tabet for at give det liv. Det skønne kan også være trist, forbundet med det forgenælige, med sorgem. Denne ting vil kalder omvendt, åbenbarer sig i hver enkelt tings essens netop som en skønhed. Kunsten forvandler mens skønheden selv er en åbenbaring af noget guddommeligt.

BILLEDETS FORVANDLING

Vi ser dem overallt, ikonerne, på vores værelser, i klosterne, nede ved havnen, selv på stierne. Billeder af helgener, men mest billeder af Jomfru Maria. Billedet findes i den ortodokse tro handler om skønheden som selvudleverende kærlighed. Arkitektur, poesi, billeder og musik har en egenverdi, men kunsten er ikke en subjektiv følelseskvalitet, men udtryk for en objektiv tilværelse. Det er jomfruens kærlighed og omhed der taler direkte til dig. For at kunne udøve sin betagende absorbering af det omgivende, må skønheden være både selvtilstrækkelig og selvsluttende. Ikonet finder sig et sted mellem den rene afbildning og den abstrakte kunst.

For østkirken er kunsten fastholdt i dens oprindelige rituelle liturgiske betydning, af Walter Benjamin omtalt som aura eller magi. Mens den vestlige kunst med tiden bliver mere realistisk og fantasifuld, holder den østlige fast i en særlig åndelighed. Ikonmaleri og fællesang foran ikonostasen gentages som en del af et ritual. Berøring og deltagelse er her en forudsætning for en kontakt med det åndelige. Billedvæggen er grænsen til en anden verden. Den gemmer og åbenbarer, skjuler og afslører. Østkirken billedkunst kan vise nådens lys og den troende kan se det, i betydningen mærke det.

Mange kunstnere i Vesten har hentet afgørende inspiration fra østkirken. For den svenske digter Gunnar Ekelöf, hvis Diwan-trilogi er en bearbejdning af østkirkenes ikoner, er selve bevægelsen mellem det figurative og nonfigurative det centrale.⁴ Demmed forholder han sig kritisk til den del af den ortodokse kirke hvor billedrytens tendenser at forblive abstrakt og fjern uden mulighed for forvanding. Billedets forvanding fremhæver ikke kun noget usynligt, men er også et udtryk der har spillet om menneskeligt liv

For å komme til munkeløskøpet på Athos er man nødt til å ta ferje. FOTO: ANDREW T. SHUTTERSTOCK

IKON OG STOFFETS TELDOS

Første gang jeg stodte på de ortodokse ikoner var i Andrej Tarkovskijs filmunivers. Både når disse billeder faktisk udgør en væsentlig del af filmen som i *Den yderste dom* (1966) om ikonomaler Rublev, men faktisk endnu mere når han bare filmer den jord vi går på, noget der bliver ret tydeligt i *Stalker* (1979). Og måske er det netop meningen, at jorden, stoffet og tingenes skrammel virker som en palet af henkastede ikoner. Ikke mindst som vist i den berømte dressmenschen hvor kameraet bevæger sig henover de døde ting druknet i en fjern fortid. Her ser vi de små fisk der svømmer i skulpelende vand i en højle af tin, det blå brunlige vand, løselvne alger der spejler sig på en mærkelig bund, døde sten der glimler, itrevorne jernstykker, estiske mønter fra før anden verdenskrig, en afbildning af tre løver i militærjækkede, spredt henover en udløst detalje fra Jan van Eycks maleri *Gents altertavle* fra 1432, en bakke af metal, en kanyte, et gevær med magasin omsluttet af alger, en fjer, en iturevet avis eller bogsids, kakler fra et badeværelse, måske et køkken, sammenflettning af ledninger, siv og alger, rø fra et koretøj, forskellige jerndele måske fra et større krigsmateriel, til sidst håndens i vandet og armen tilhørende Stalker.

I sig. Følge Ekelöf må vi ikke glemme at Marias eksemplariske liv skal holdes ved lige gennem vores aktive bearbejdning, udforskning og spørgsmål. Det er sådan vi får øje på omhændens kraft, det, som forvandler. Marias skønhed forvandler tabet for at give det liv. Det skønne kan også være trist, forbundet med det forgenælige, med sorgem. Denne ting vil kalder omvendt, åbenbarer sig i hver enkelt tings essens netop som en skønhed. Kunsten forvandler mens skønheden selv er en åbenbaring af noget guddommeligt.

alt sammen objekter i vand, personlige øjeblikke hvis aftektionsværdi må vige for den naturlige nedbrydning, samtlige genstande på vej til at blive opløst i mindre bestanddele, til smulder, støv, partikler. Ting, jord og materialer bevæger sig gennem tiden, måske fordi tingen fra dengang, nu på vej til at gå i opløsning, holder på sig selv, gemmer på et lys, en egen vægt. Som Slavoj Žižek har været inde på, træder vi i Tarkovskijs filmunivers kun ind i en spirituel dimension igennem intens direkte fysisk kontakt med jordens våde tyngde. «Den ultimative tarkovskijske åndelige oplevelse finder sted når et menneske ligger strakt ud på jordens flade, haldt dækket af lurt vand», skriver Žižek.⁵ Tarkovskijs rette beder ikke på deres knæ med blikket rettet mod himlen. I stedet lytter de intenst til den våde jords stille hjerteslag. Der er en stoffets teologi hos Tarkovskij.

Stryken ved Tarkovskijs åndelige materialdannelse er netop at transcendensen ikke findes i det hinsidige, men i det menneskelige. Tarkovskij har blik for trægheden, tidens slid, dens kraft. Folger man denne tankegang får man blik for den uundgåelige træghed der ligger i enhver kvalificeret udvikling. En træghed og uigenkæmpelighed der kan opfattes som en fjende der enten skal gennemlyses eller fortrænges. Men hvis transcedensen viser sig i materien, får rummet der hermed skabes en substans som den rene åndelighed ikke har. Det er med andre ord en afvisning af spiritismens og sværmet som ligger som en fristelse i megen åndelig søgen. Rejsen til «zonen» – det mystiske sted i *Stalker* hvor man kan få oplydt sine inderste ønsker – er hos Tarkovskij et billede af den tidslighed hele filmen i kraft af sin langsommelighed og retning skaber. En tidslighed med en indbygget træghed. Zonen som en fremstilling af det

almindelige liv med alle de genkendelige modstande vi her møder. På Athos har man på alle måde indrammet zonen, gjort trægheden til princip, således at de simple handlinger opleves med den største opmærksomhed og dermed som det de er, noget enestående.

KULTUREL DIASPORA

I sit nye studium om munkevæsnets indflydelse på verden, *A History of the Athone Commonwealth, The Spiritual and Cultural Diaspora of Mount Athos* (2018), viser Graham Speake, historiker og ekspert på det byzantinske rige, at en betydelig del af munkene på Athos (men også på andre klostre) vender tilbage til verden og tager deres erfaringer, læsninger og malekunster med sig. I både Europa og Nordamerika videregiver munkene deres erfaringer til gode for civilsamfund, lærerøgninger og forskellige værksteder. I en tid med øget distraktion og orienteringsløshed, ser Speake munkevæsnets Athos som en central kulturel diaspora.

Men vi møder også det modsatte, munkene der opfatter Athos som et konservativt forbillede og som ønsker at holde flygtningen fra andre religioner væk fra Grækenland. Tilbage i den verdslige verden er jeg stadig noget rystet over at have besøgt et sted der bogstaveligt talt forsøger at stande tiden – både skrammende og tankevækkende har det været at møde yngre mænd – både munk og besøgende – for hvem det at underkaste sig en kærlig ubegribelig Gud er det eneste frigørende.

© norske LMD

1 Ernst Kästner: *Die Stundenformel vom heiligen Berg Athos*. Inset. 1936.
2 Julia Kristeva, *Sort sol. Det Lille forleg. København, 1994*.
3 Filokalía St. Iov Forleg. Oslo, 1993.
4 Arnette Fryd, *Ekstase, Tusculanum, København, 1996*.
5 Slavoj Žižek, «The Thing from inner Space». *Angelaki*, vol. 4, nr. 3, 1999.

<p>LE MONDE diplomatique</p> <p>Postboks 33 Drefsen, 0409 Oslo, Norge Telefon: + 47 47 465 880 www.lmd.no</p> <p>Ansvarlig redaktør Remi Nilsen [remi@lmd.no]</p> <p>Redaksjonssekretær Mira Rafseth Langeland [mira@lmd.no]</p> <p>Faste bidragsyttere Arntstein Bjørkvik, Anders Dunker, Frida Skatvik, Alexander Darnara, Egegn Grønlie, Morten Harper, Steffen Moestrup, Sverre V. Sand, Slavoj Žižek.</p>	<p>Abonnement Løpende årsabonnement på papiravisen (12 utgaver): 649 NOK. Portofrittlegg Skandinavia: 60 NOK. Europa: 94 NOK. Verden: 120 NOK.</p> <p>Abonnement kan tegnes på telefon +47 47 465 880, e-post til abo@lmd.no, eller bestilles på www.lmd.no.</p> <p>Annonser Le Monde diplomatique når nærmere 100 000 lesere. Avisen selges som abonnementsavis, samt i løssalg i Norge og Danmark. En større del av opplaget vedlegges norske Klassekampen. Norske LMD kommer ut den første torsdagen i november måned.</p> <p>For informasjon om annonser kontakt: Frida Skatvik: tlf: 888 85 259 e-post: frida@lmd.no</p>	<p>Utgiver Le Monde diplomatique Norge AS. Daglig leder: Remi Nilsen Eies av Per Meland og Remi Nilsen</p> <p>Trykkeri NeTrykk, Lillestrøm, Norge. Avisen møttar statstetnings av Norsk kulturråd og Fridd Ord.</p> <p>Månedssavisen LE MONDE diplomatique har et globalt og redaktøransvar. Dens norske utgave (nordiske) utgaven inneholder artikler fra franske Le Monde diplomatique og de andre internasjonale utgaver, samt artikler (merket «i norske LMD») fra den norske redaksjonen. Hovedspråket er norsk. Bilder velges av den norske redaksjonen.</p>	<p>LE MONDE diplomatique internasjonalt 75 internasjonale utgaver, hvorav 46 er papirutgaver. Totalopplag 2,4 millioner eksemplarer. Utgås på 30 språk.</p> <p>Frankrike 1, Avenue Stephen-Pichon, 75013 Paris www.monde-diplomatique.fr Grünerlegger: Hubert Beauve-Méry Daglig leder og ansvarlig redaktør: Serge Halimi Sjefredaktør: Philippe Descamps Ansvarlig for internasjonale utgaver: Anne-Cécile Robert</p> <p>Norske Le Monde diplomatique arbeider i tråd med Redaktørplakaten og Vær Varsomt - plakatens regler for god presesskikk. Den norske og tyske utgavene er partnere i det europeiske nettverket Eurozine. Se www.eurozine.com</p>	<p>Neste nummer av Le Monde diplomatique kommer ut 2. oktober</p>
--	---	--	--	---